

Detalj av broderad stolsdyna, 1820, Bara, Skåne

Från redaktionen

I det här numret tar vi upp det ekonomiska tänkandet till granskning och diskussion. Huvuddelen av numret ägnas det dominerande synsättet inom nationalekonomin som akademisk disciplin och inom den ekonomiska politiken i dag. Det är den sk neoklassiska teoribildningen.

Ekonomiska beslut påverkar allas vår vardag. Priser, löner, skatter, olika bidrag, tillgången på arbete, sätter materiella ramar för våra liv. Olika kategorier av människor har olika tillgång till resurser och olika stor möjlighet att påverka sina arbeten. Kvinnor har som regel mindre tillgång till resurser och makt över andra människors – och sitt eget – arbete i jämförelse med män. Men det finns stora skillnader också mellan klasser och skikt i samhället.

Det är viktigt att bevaka vilka effekter den ekonomiska politiken har för kvinnorna. Just nu finns t ex brett förankrade förslag att hårdare beskatta deltidsarbete. Vad detta skulle betyda för kvinnors lönearbete, särskilt i kombination med införande av vårdnadsbidrag, är lätt att förstå.

De avgörande ekonomiska besluten fattas inte av de politiskt valda församlingarna utan av företagen. Att starta och lägga ned företag, rationalisera driften, ändra produktionens inriktning t ex, är inget som riksdag eller regering kan bestämma över, även om de kan se som sin uppgift att t ex mildra verkningarna av ett nedläggningsbeslut för de anställda eller att ekonomiskt främja lokaliseringen av företag till en viss region. Företagsekonomiska beslut och kvinnors tillgång till makt över kapital och arbete är ett ämne, som vi återkommer till i ett senare nummer.

De flesta av oss äger inte kapital eller ledande positioner inom näringsliv eller myndigheter. Vi är hänvisade till att ta det arbete vi kan få mot bakgrund av utbildning, erfarenheter, kontakter m m. Därför börjar vi granskningen av det ekonomiska tänkandet med ett nummer, som tar upp samhällsekonomiska teorier, särskilt rörande arbetsmarknad och löner. Hur tänker de som bestämmer? Vad finns det för olika förklaringar till det som sker på ar-

betsmarknaden – efterfrågan av olika sorters arbetare, löneskillnader mellan yrken, arbetslöshet osv?

Ekonomiska skolbildningar

Den *neoklassiska* ansatsen fokuserar marknadskrafterna och menar att dessa har en inneboende tendens att sträva efter jämvikt. Om man bara inte försöker påverka utbud och efterfrågan, så ordnar sig allt till det bästa. Man utgår från att individen är ekonomiskt rationell, dvs maximerar sin ekonomiska nytta eller välfärd i varje situation. Individen eller hushållet avgör, enligt denna teori, i bästa sammanhang vem eller vilka som skall lönearbeta eller hemarbeta och hur mycket. Några maktskillnader eller social ojämlikhet inom eller utanför hushållet ingår inte i modellen. Den utgår alltså från individens eller hushållets *arbetskraftsutbud*. För att försöka förklara de ”produktivitetsskillnader”, som i princip antas ligga bakom de löneskillnader som finns mellan människor, har man utvecklat *humankapitalteorin*. Enligt den beror människors produktivitetsskillnader på att de investerat olika mycket i sitt ”människa kapital”. Med detta menas att människor har olika utbildning, arbetslivserfarenhet osv.

Men ekonomisk forskning har också visat att det finns löneskillnader, som inte förklaras av produktivitetsskillnader. Dessa har då måste förklaras med att *diskriminering* råder beträffande somliga lönearbetsgrupper. Därmed har intresset även kommit att rikta sig mot arbetsgivarnas *efterfrågan* på olika typer av arbetare.

Långt tidigare fanns emellertid teorier, som tog sin utgångspunkt i arbetsgivarnas eller kapitalets efterfrågan av arbetskraft. Under de första decennierna av 1900-talet togs särskilt sk *institutionella förhållanden* upp som hinder för kvinnors lika behandling i arbetslivet. Därmed menades t ex att kvinnor inte hade lika tillträde till alla yrkesutbildningar eller till alla yrken, bl a på grund av att de mansdominerade fackföreningarna motarbetade dem. Heidi Hartmanns diskussion av den ekonomisk-historiska utvecklingen i detta avseende har tidigare

presenterats i *KVT* (se nr 1–2:1981). Hennes ”tvåsystemteori” om det kapitalistiska patriarkatet kan sägas bygga på dessa historiska förhållanden.

Men redan på 1800-talet hade de klassiska ekonomiska teoretikerna problematiserat skillnaderna mellan olika lönearbetsgrupper. Både John Stuart Mill, Karl Marx, ja, även Adam Smith, hade tagit upp efterfrågesidan och diskuterat de maktförhållanden, som påverkar lönearbetet och den långsiktiga ekonomisk-historiska utvecklingen överhuvudtaget. Redan Mill tog upp vad som i dag kallas *segmenteringsteori*. Enligt det synsättet är arbetsmarknaden (i sin helhet eller t ex inom ett företag) uppdelad i segment eller delar, där olika typer av lönearbetare finns anställda. Det är svårt eller omöjligt att ta sig från ett av dessa segment till ett annat. Förekomsten av segmentering i arbetet har betraktats bl a som en arbetsgivarstrategi för att binda upp attraktiva arbetare och splittra det större kollektivet. Den främsta segmenteringsteorin är den *duala arbetsmarknadsteorin*, enligt vilken arbetsmarknaden i huvudsak är tude-lad. Arbetarna i den primära sektorn är fast anställda, högre avlönade, ofta med olika förmåner och inlemmade i karriärgångar. De består främst av vita män. Den sekundära sektorns arbetare är däremot lättare utbytbara och har lösare anknytning till sin anställning. De har också sämre arbetsförhållanden och inga avancemangsmöjligheter. Det är ofta svarta, invandrare eller kvinnor.

För den som vill läsa mer om olika sätt att betrakta lönearbetet kan vi föreslå Alice H Amsden (ed), *The Economics of Women and Work*, Penguin Books 1980, och Shirley Dex, *The Sexual Division of Work. Conceptual Revolutions in the Social Sciences*, Harvester Press 1985. Amsden har samlat olika, viktiga artiklar, som innebär försök att på olika sätt vidareutveckla befintlig neoklassisk teori eller som representerar alternativa synsätt. I inledningen diskuterar hon fyra olika synsätt, som sedan återkommer i boken: det neoklassiska, det institutionella, det radikala och det marxistiska. Shirley Dex går i sin bok på ett problemorienterat sätt ige-

nom vad senare års forskning om kvinnorna på arbetsmarknaden lett till i fråga om dels empiriska resultat, dels förändringar i de etablerade teorierna och uppfattningarna. Både Amsden och Dex har fylliga litteraturlistor för den, som blir intresserad av de olika ansatserna.

Artiklarna

Eftersom det neoklassiska synsättet är så dominerande i vårt samhälle i dag (man försöker applicera de strikt ekonomiska modellerna även på tex äktenskapsbildning, barnafödande, politiskt röstande och agerande inom den offentliga sektorn), så har vi valt att fokusera det här. Numret skiljer sig från tidigare nummer av *KVT* genom att det är uppbyggt som en debatt, där kvinnoforskare inom ämnet nationalekonomi presenterar olika sätt att se på det neoklassiska tänkandet.

Christina Jonung och Inga Persson-Tanimura placerar sig i nationalekonomins mittfåra och pläderar för den neoklassiska teorins användbarhet för kvinnoforskning. Ett kvinnoperspektiv inom nationalekonomin består enligt dem av ett intresse för nya ämnesområden och en konsekventare och mer jämställdhetsinriktad empiri – där emot berörs alltså inte teorin i sig. En betydligt mer kritisk hållning framträder hos engelskan Shirley Dex, vars bok vi nämnde ovan. Den neoklassiska teorins föreställning om den individuella beslutsfattaren, som i varje läge rationellt maximerar sin nytta, kommer enligt henne i konflikt med villkoren för de flesta kvinnors ekonomiska verklighet. Shirley Dex vill ha mindre av modelltänkande och mer av empirisk forskning. Hon argumenterar också för en mer övergripande syn på ekonomin, där den klassiska snarare än den neoklassiska skolan är inspirationskällan.

Mest systematiskt kritisk mot neoklassicismen är dock Katinka Hort. Hon diskuterar de vetenskapsteoretiska grunderna och

implikationerna av det neoklassiska tänkandet och hävdar att ett annat och mer fruktbart synsätt finns att hämta i den kvinnliga vardagserfarenheten. Ett kvinnligt perspektiv på nationalekonomin bör i enlighet med denna erfarenhet sätta det sociala samspillet mellan människor i centrum vid beskrivningen av ekonomiska skeenden.

Något vid sidan av numrets interna debatt placerar sig Åsa Löfströms artikel om ekonomisk diskriminering av kvinnor på arbetsmarknaden och behovet att bryta upp den könsmissiga yrkessegregeringen. Anita Nyberg, slutligen, tar upp den offentliga statistiken till granskning. Hon visar att en konsekvent bedömning av jordbrukarhustrur och -döttrar som förvärvsarbete (i likhet med män och söner) i bondesamhället ger en helt annan bild av kvinnors arbete genom historien än den gängse: i stället för att kvinnors förvärvsarbete ses som något som under 1900-talet långsamt expanderar, framträder en historisk kontinuitet i kvinnors arbete, där den sk hemmafru epoken i stället blir en historisk parentes.

Även i Krönikan fortgår detta nummers ekonomiska diskussion. Siv Gustafssons och Petra Lantz neoklassiskt präglade bok *Arbete och löner* recenseras, lika lön för likvärdigt arbete diskuteras i två inlägg och ekonomihistorikerna Olle Krantz och Lennart Schön skriver om hemarbetets roll i svensk ekonomi. Deras slutsatser påminner om Anita Nybergs i så måtto att de kommer fram till att om hemarbetet inkluderas i produktionen av arbete framträder ett anorlunda tillväxtförlopp för 1800-talet än det allmänt accepterade.

*

Nästa nummer som kommer i slutet av maj har kunskapsteoretisk inriktning och därefter följer ett blandat nummer, dock med en viss betoning på nyare fransk teori. Redaktionen välkomnar som vanligt artiklar, recensioner, rapporter, notiser, tips och synpunkter.